

Sun Zin Sotataito ja
Kääntäjä Lionel
Gilesin
Kommentaari Siihen

Sun Zin Sotataito ja Lionel Gilesin Kommentaari Siihen

Tekijät: Sun Zi (500-luvulla e.Kr.) ja Lionel Giles, 1910.

Kääntäjä: Petri Luosto

Käännöksen lähde: Project Gutenberg

Copyright 2024 Petri Luosto

Kustantaja: BoD – Books on Demand, Helsinki, Suomi

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

ISBN: 978-952-80-7291-1

Petri Luoston tähän mennessä kääntämät kirjat kronologisessa järjestyksessä. Viimeisin teos on lihavoituna:

Luo Guanzhongin Kertomus Kolmesta Kuningaskunnasta Osa 1 / 4;
Eunukkeja ja Kapinallisia

Federalistikirjoitukset

Luo Guanzhongin Kertomus Kolmesta Kuningaskunnasta Osa 2 / 4;
Punaiset Kalliot

Julius Caesarin sodat

Luo Guanzhongin Kertomus Kolmesta Kuningaskunnasta Osa 3 / 4;
Kolme Kuningaskuntaa

Thukydidesin Peloponnesolaissota

Luo Guanzhongin Kertomus Kolmesta Kuningaskunnasta Osa 4/4;
Valtakunnan Yhdistäjät

Kautilyan Arthashastra, Legendaarinen Intialainen Opas Valtion
Asioiden Hoitamiseen

Niccolo Machiavellin valtiollisia mietelmiä

Snorri Sturlusonin Heimskringla; Saagoja Norjan kuninkaista

Thomas Painen Kootut Teokset

Presidentti Grantin muistelmat, Osa I

Presidentti Grantin muistelmat, Osa II.

Sun Zin Sotataito ja Lionel Gilesin Kommentaari Siihen

Esipuhe:

Päästöstäni kääntää Sun Zin *Sotataito* suomeksi sen englanninkielisestä käännöksestä on herättänyt ihmetystä. Niin Matti Nojonen kuin myös Tero Tähtinen ovat kääntäneet sen kiinankielisistä lähteistä suomeksi. Mielestäni on kuitenkin virhe sivuuttaa Lionel Gilesin (1875–1958), aikansa kenties tunnetuimman sinologin, englanninkielinen käännös vuodelta 1910 ja sen kommentaari Sun Zin *Sotataidosta*.

Giles itse perehtyi 11 tunnetun ja viisaan kiinalaisen historian henkilön ajatteluun ja teoksiin siitä, joissa nämä kommentoivat mitä Sun Zin *Sotataidossa* sanottiin ja tulkitsivat sitä omien kokemuksensa perusteella. Giles arvioi näitä tulkintoja ja valitsi niistä omasta mielestänsä sopivimmat kyseiseen kohtaan.

Nojosen ja Tähtisen käännökset ovat varmasti laadukkaita, mutta en ole varma siitä, että kuinka paljon käännöksissään käyttävät myöhempiä kiinalaisia tulkintoja Sun Zin teoksen ilmaisuista. Edes kiinalaisetkaan tulkitsijat eivät aina ole niistä yksimielisiä. Olen myös lisännyt teokseeni suomentajan huomautuksia, joissa esittelen historiallisia esimerkkejä tai kerron oman tulkintani tarkasteltavasta asiasta.

Pelkästään käännöksiin tukeutumisessa on se riski, että jättää Sun Zin Sotataidon tuntemuksen pinnalliseksi, eikä silloin kiinnitetä huomiota siihen aikaan, 500-lukuun e.Kr., jolloin Kiina oli jakautunut useisiin valtioihin, jotka sotivat keskenään. Qin-valtio onnistui yhdistämään Kiinan yhdeksi valtioksi vasta noin 300 vuotta myöhemmin.

Olen koettanut käyttää tämän teoksen nimien translitteroinnissa pinyin-translitterointia aina kuin se on ollut mahdollista, ja kun se ei ole ollut mahdollista, niin olen turvautunut vanhempaan Wade-Giles-translitterointiin.

Kommentaari Sun Zin *Sotataidosta*,

Maailman vanhin teos sotilasasioista,

Tämä käännös ja kommentaari perustuu Lionel Gilesin, M.A. vuoden 1910 englanninkieliseen käännökseen kyseisestä teoksesta. Hänen käännöksensä on löydettävissä Project Gutenbergistä.

Veljelleni kapteeni Valentine Gilesille, R.G. siinä
toivossa osoitettu, että tämä 2400 vuotta vanha teos voi
sisältää arvokkaita opetuksia nykyajan sotilaille ja siksi
tämä käännös on hänelle omistettu.

Sisällysluettelo

Alkusanat Project Gutenbergin käännökseen	s. 8
Alkusanat Lionel Gilesilta	s. 11
ESITTELY	s. 15
Sun Wu ja hänen kirjansa	s. 15
Sun Zin teksti	s. 31
Aikaisemmat kommentaattorit	s. 35
Sun Zin arvostus	s. 41
Anteeksipyynnöt sodasta	s. 43
Kirjallisuutta	s. 49
Lähdeviitteet	s. 52
Luku I. Suunnitelmien tekeminen	s. 57
Luku II. Sodan käyminen	s. 64
Luku III. Hyökkääminen sotajuonella	s. 70
Luku IV. Taktinen asettelu	s. 80
Luku V. Energia	s. 86
Luku VI. Heikot ja vahvat kohdat	s. 95
Luku VII. Sotaliikkeet	s. 107
Luku VIII. Taktiikoiden vaihtelu	s. 120
Luku IX. Armeijan marssi	s. 129
Luku X. Maasto	s. 145
Luku XI. Yhdeksän tilanne	s. 155
Luku XII. Hyökkäys tulella	s. 189
Luku XIII. Vakoojien käyttäminen	s. 198

Alkusanat Project Gutenbergin käännökseen

Kun Lionel Giles (1875–1958) aloitti tekemään käännöstänsä Sun Zi *Sotataidosta*, niin kyseinen teos oli melkein tuntematon Euroopassa. Sen esittely Eurooppaan tapahtui 1782, kun ranskalainen jesuiittaisä, joka eli Kiinassa, Joseph Amiot, hankki siitä kopion ja käänsi sen ranskaksi. Se ei ollut hyvä käännös, koska Dr. Gilesin mukaan ”Siinä oli paljon, mitä Sun Zi (myös Sun Wu tässä teoksessa) ei kirjoittanut ja vain vähän sitä, mitä hän tosiasiassa kirjoitti.”

Ensimmäinen käännös englanniksi julkaistiin 1905 Tokiossa kapteeni E. F. Calthropin, R.F.A. toimesta. (**Suom. Huom.** Calthrop kuului kuninkaalliseen tykistöön ja hän kaatui I maailmansodassa vuonna 1915.) Kuitenkin tämä käännös oli Dr. Gilesin sanojen mukaan ”äärimmäisen huono”. Hän menee kuitenkin pidemmälle kritiikissään: ”Ei ole vain kysymys suorista virheistä, joita kukaan ei voi täysin välttää. Asioiden poisjättämiset ovat jatkuvia; monia kohtia on tahallisesti vääristelty tai muutettu. Sellaiset rikkomukset ovat vähemmän anteeksiannettavia. Niitä ei suvaittaisi missään latinankielisen tai kreikkalaisen klassikkoteoksen käännöksessä ja samanlaista rehellisyyden tasoa tulisi vaatia myös käännöksiin kiinankielestä.” Vuonna 1908 uusi painos kapteeni Calthropin käännöksestä julkaistiin Lontoossa. Se oli parannus ensimmäiseen; useita poisjättämisistä oli täytetty ja lukuisia virheitä oli korjattu, mutta uusia virheitä oli syntynyt prosessin aikana. Dr. Giles, oikeuttaakseen käännöksensä, kirjoitti: ”Sitä ei tehty siksi, että minulla olisi mitään paisutettua arviota omista kyvyistäni; mutta tiesin, että Sun Zi ansaitsisi paremman kohtalon kuin sen, joka oli tullut hänen kohdallensa ja tiesin, että missä tahansa tapauksessa tuskin epäonnistuisin parantamaan edeltäjäni työtä.”

Selvästikin Dr. Gilesin työ loi suuren osan pohjatyöstä, jonka myöhemmät kääntäjät julkaisivat omissa käännöksissään. Myöhemmistä painoksista Sotataidon käännöksistä, joita olen tarkastellut, niin kaksi näyttää Gilesin tekemään käännökseen ja viittauksiin, kun taas kaksi muuta esittää saman tiedon muinaisista kiinalaisista kommentoijista, joka on myös Gilesin käännöksessä. Näistä neljästä Gilesin vuoden 1910 käännös on oppinein ja esittää lukijalle uskomattoman määrän tietoa koskien Sun Zin tekstiä, paljon enemmän kuin mikään muu käännös.

Gilesin versio *Sotataidosta*, kun yllä on sanottu, on oppineen tekemä teos. Dr. Giles oli johtava sinologi aikoinaan ja toimi assistenttina Department of Oriental Printed Books and Manuscripts in the British Museum. Selvästikin hän halusi tuottaa määrittelevän teoksen, joka olisi parempi kuin mikään olemassa oleva teos ja kenties jotain, josta tulisi yleinen käännösstandardi. Se oli paras käännös, joka oli saatavilla 50 vuoden ajan. Mutta ilmeisestikään ei ollut olemassa paljoakaan mielenkiintoa Sun Zitä kohtaan englanninkielisissä maissa, sillä aikaa kului II maailmansodan alkamiseen ennen kuin mielenkiinto hänen teostaan kohtaan heräsi uudelleen. Useat ihmiset julkaisivat epätyydyttäviä englanninkielisiä käännöksiä Sun Zistä. Vuonna 1944, Dr. Gilesin käännöstä editoitiin ja se julkaistiin Yhdysvalloissa osana sotatiedekirjasarjaa. Kuitenkaan ei ennen kuin vuonna 1963 julkaistiin hyvä englanninkielinen käännös (Samuel B. Griffithin tekemänä ja joka on yhä painossa), joka oli tasavertainen Gilesin käännöksen kanssa. Vaikka tämä käännös olikin selkeämpi kuin Dr. Gilesin käännös, niin siinä ei ollut hänen runsaita huomautuksiaan, jotka tekivät hänen teoksestansa niin mielenkiintoisen.

Dr. Giles teki teoksensa pääasiassa tarkoitettuna kiinalaisen sivilisaation ja kiinankielen oppineille. Siinä oli mukana kiinalaista kirjoitusta Sun Zistä, englanninkielinen käännös ja paljon viittauksia yhdessä lukuisten alaviittausten kanssa. Valitettavasti jotkut hänen viittauksensa ja alaviitteensä sisältävät kiinalaisia merkkejä; jotkut ovat täysin kiinaksi. Siten kääntäminen latinalaisille aakkosille oli vaikeata. Tein muutostyön täysin tietämättömänä kiinankielestä (paitsi siitä, mitä opin tehdessäni muutostyötä). Siten kohtasin vaikean työn mukailla niin, että säilyttäisin niin paljon arvokasta tekstiä kuin pystyin. Jokainen mukailu merkitsi menetystä; siten pyrin säilyttämään niin paljon kuin oli mahdollista. Kun vuoden 1910 teksti sisältää kiinalaisia merkkejä, niin pystyin kääntämään asianmukaiset nimet, kirjat ja vastaavat sillä riskillä, että se tekisi tekstistä epämääräisempää. Kuitenkin teksti kokonaisuudessaan on aika tyydyttävää tavalliselle lukijalle, kun tein muutostyön e-tekstiksi. Kuitenkin kuin sain työni päätökseen, niin tunsin menetyksen, sillä joku, jolla olisi kiinalainen tausta, niin olisi tehnyt tuon työn paremmin kuin minä; mikä tahansa sellainen yritys on tervetullut.

Bob Sutton

Alkusanat Lionel Gilesilta

Seitsemäs osa *Mémoires concernant l'histoire, les sciences, les arts, les mœurs, les usages, &c., des Chinois* on omistettu Sotataidolle ja siinä on mukana muiden kirjoituksien lisäksi ”Les Treize Articles de Sun-tse”, käännettynä kiinasta jesuiittaisä Joseph Amiotin (Suom. Huom. ks. Jean Joseph Marie Amiot (1718–1793)) toimesta. Isä Amiot näyttää nauttineen suurta mainetta aikansa sinologien keskuudessa ja hänen työnsä laajuus oli varmasti laajaa. Mutta hänen ns. käänöksensä Sun Zistä, jos se laitetaan alkuperäisen viereen, niin oli vain vähän parempi kuin oli jäljennös. Siinä oli suuri määrä asioita, joita Sun Zi ei ollut kirjoittanut ja vain hyvin vähän, mitä hän oli kirjoittanut. Tässä on siitä reilu näyte, joka on otettu 5. luvun aloituslauseista:

De l'habileté dans le gouvernement des Troupes. Sun-tse dit : Ayez les noms de tous les Officiers tant généraux que subalternes; inscrivez-les dans un catalogue à part, avec la note des talents & de la capacité de chacun d'eux, afin de pouvoir les employer avec avantage lorsque l'occasion en sera venue. Faites en sorte que tous ceux que vous devez commander soient persuadés que votre principale attention est de les préserver de tout dommage. Les troupes que vous ferez avancer contre l'ennemi doivent être comme des pierres que vous lanceriez contre des œufs. De vous à l'ennemi il ne doit y avoir d'autre différence que celle du fort au faible, du vide au plein. Attaquez à découvert, mais soyez vainqueur en secret. Voilà en peu de mots en quoi consiste l'habileté & toute la perfection même du gouvernement des troupes.

Läpi 1800-luvun, jolloin nähtiin ihailtavaa kehitystä kiinalaisen kirjallisuuden oppimisessa, niin kukaan kääntäjä tarttunut Sun Zin teokseen, vaikka sitä kohtaan tunnettiin suurta kunnioitusta

Kiinassa olleen vanhin tunnettu ja paras kokoelma sotatiedettä. Mitään ei tapahtunut ennen vuotta 1905, jolloin ensimmäinen englanninkielinen käännös, jonka teki kapteeni E.F.Calthrop, R.F.A. julkaistiin Tokiossa nimellä ”Sonshi” (Sun Zin japanilainen muoto). Valitettavasti oli selvää, että kääntäjän tuntemus kiinankielestä oli aivan liian vähäistä, että hän voisi tarttua useisiin ongelmiin, joita oli Sun Zin teoksen kääntämisessä. Hän itse selvästi myöntää, että ilman kahden japanilaisen herrasmiehen apua ”niin käännöksen tekeminen olisi ollut mahdotonta.” Voimme vain arvuutella silloin, että heidän antamansa apu olisi ollut äärimmäisen huonoa. Ei ole kyse vain suoraan virheistä, joita kukaan ei voi täysin välttää. Asioiden jättämistä pois tapahtuu jatkuvasti; useita kohtia on tahallaan vääristelty tai muunneltu. Sellaiset virheet ovat vähemmän anteeksiannettavissa. Niitä ei siedettäisi missään kreikan- tai latinankielisessä klassikkoteoksessa ja samanlaista tasoa rehellisyydelle tulisi vaatia myös käännöksistä kiinankielestä.

Tällaisista virheistä ainakin uskon, että nykyinen käännös on vapaa. Sitä ei tehty omaten mitään paisutettua arviota omista taidoistani; mutta en voinut olla tuntematta, että Sun Zi ansaitsisi paremman kohtalon kuin sen, joka oli tullut hänen kohdallensa, ja tiesin, että millä tavalla tahansa tuskin epäonnistuisin aikeissani parantaa edeltäjäni teoksia. Vuoden 1908 lopulla uusia ja tarkistettu teos kapteeni Calthropin käännöksestä julkaistiin Lontoossa, sillä kertaa kuitenkin ilman mitään viittauksia hänen japanilaisiin auttajiinsa. Minun kolme ensimmäistä lukua olivat jo kustantajan käsissä, jolloin kritiikki kapteeni Calthropia kohtaan täytyy ymmärtää viitaten hänen aikaisempaan painokseensa. Tämä oli todella parannus siihen verrattuna, vaikka siihen olikin jäänyt paljon sellaista, jota ei olisi pitänyt päästää läpi. Jotkut suuremmat virheet oli korjattu ja puutteet paikattu, mutta toisaalta tietty määrä uusia virheitä oli ilmaantunut. Aivan ensimmäinen virke esittelyssä oli hämmäntävän epätarkka; ja myöhemmin, kun mainittiin ”armeija japanilaisia kommentoijia” Sun Zistä (keitä nämä muuten olivat), niin ei ollut sanaakaan kiinalaisista kommentoijista, joita pyrin tuomaan

esille, joita oli lukumääräisesti enemmän ja jotka olivat tärkeämpi ”armeija”.

Muutama erityispiirre nykyisestä teoksesta voidaan huomata. Ensimmäiseksi teksti on jaettu numeroituihin lukuihin, joka sekä mahdollistaa ristiviitteet ja tuo mukavuutta yleisesti ottaen opiskelijoille. Jaottelu seuraa laajalti Sun Hsing-yenin (1753–1818) teosta; mutta olen joskus huomannut, että on parempi liittää kaksi tai useampi kappale yhdeksi. Viitatessaan muihin teoksiin kiinalaiset kirjoittajat harvoin antavat mitään muuta kuin vain teoksen nimen viittauksessaan ja tutkimustyö tulee olemaan hankalaa tämän takia. Poistaakseni tämän vaikeuden, kun kyseessä on Sun Zi, niin tulen myös käyttämään kiinalaisia merkkejä, josta seuraa, että seuraten Leggen (James Legge (1815–1897), kuuluisa sinologi.), vaikka aakkosellinen järjestäminen onkin pidetty parempana toimitavoissa, jotka hän otti käyttöön. Toinen piirre, joka on lainattu ”The Chinese Classics” teoksista, on tekstin painaminen, kääntäminen ja viittaukset samalle sivulle; viittaukset kuitenkin laitettiin kiinalaisella tavalla heti sen kohdan jälkeen, johon ne viittasivat. Suuresta määrästä kiinankielistä kommentointia minulla oli tarkoituksena pitää vain parhaimmat lisäten sinne ja tänne sitä, kun se palveli kirjallisia etuja. Vaikka se itse onkin merkittävä haara kiinalaista kirjallisuutta, niin hyvin vähän sellaiseen kirjallisuuteen on ollut suoraa pääsyä käännöksissä.

Voin sanoa lopuksi, että huolimatta siitä, että käännökseni on mennyt painoon, kun ne on saatu valmiiksi, niin työ ei ole hyötynyt lopullisesta tarkistuksesta. Tämä tarkistus kokonaisuudessaan muuttamatta kritiikkini asiasisältöä, niin minulla on voinut olla muutamassa tapauksessa taipumus lieventää niiden tiukkuutta. Kun olen päättänyt nuijia, niin en tule valittamaan siitä, että jos saan enemmän takaisin sormilleni. Tosiaan minulla on ollut joitakin kipuja laittaa miekka tulevien vastustajieni käsiin huolellisesti antamalla joko tekstin tai viittauksen jokaiseen käännettyyn kohtaan. Murskaava arvostelu, joka shanghailaisen kriitikon kynästä, joka

halveksii ”pelkkiä käännöksiä”, niin ei tule olemaan, minun täytyy tunnustaa, ei-toivottu. Sillä pahin kohtalo, jota pelkään, niin tulee olemaan se, joka tulee Georgen osaksi oudon nerokkaissa paradokseissa teoksessa *the Vicar of Wakefield*.

Esittely

Sun Wu ja hänen kirjansa

Sima Qian antaa meille seuraavan elämänkerran Sun Zistä: [1]

Sun Zi oli kotoisin Qin valtiosta. Hänen teoksensa Sotataito toi hänelle Helün [2], joka oli Wun kuningas, huomion. Helü sanoi hänelle:

"Olen lukenut huolellisesti 13 lukuasi. Voinko antaa teoriallesi johtaa sotilaita pienen kokeen?"

Sun Zi vastasi: "Voit."

Helü: "Voidaanko kokeeseen käyttää naisia?"

Vastaus oli myöntävä, joten tehtiin järjestelyt tuoda 180 kunnianarvoisaa naista palatsista. Sun Zi jakoi heidät kahdeksi komppaniaksi ja sijoitti kumpaakin komentamaan yhden kuninkaan suosikkijalkavaimoista. Hän sitten käski jokaista heistä ottamaan keihäät käsiinsä ja puhutteli heitä: "Oletan, että tiedätte eron edessä ja takana, sekä oikealla ja vasemmalla suhteen?"

Tytöt vastasivat: "Kyllä."

Sun Zi jatkoi: "Kun sanon "Katse eteen!", teidän täytyy katsoa suoraan eteenpäin. Kun sanon "Käännös vasempaan!" niin teidän täytyy kääntyä vasemman kätenne suuntaan. Kun sanon "Käännös oikeaan!" niin teidän täytyy kääntyä oikean kätenne suuntaan. Kun sanon "Käännös ympäri!" niin teidän tulee kääntyä oikean kautta niin, että katsotte nyt suuntaan, johon selkänne näytti."

Taas tytöt sanoivat ymmärtävänsä. Siten käskyt oli selitetty, joten hän jakoi hilparit ja taistelukirveet harjoituksen aloittamiseksi. Sitten rummun pärinän mukaisesti hän antoi käskyn "Käännös oikeaan!" Mutta tytöt purskahtivat vain nauruun. Sun Zi: "Jos käskyt eivät ole selkeitä ja erottuvia, jos käskyjä ei ole ymmärretty, niin syy on kenraalin."

Joten hän aloitti harjoituksen uudestaan ja antoi tällä kertaa käskyn "Käännös vasempaan!", jolloin tytöt taas kerran purskahtivat nauruun. Sun Zi sanoi: "Jos käskyt eivät ole selkeitä ja erottuvia, jos käskyjä ei ole täysin ymmärretty, niin syy on kenraalin."

Mutta jos hänen käskynsä ovat selkeitä ja siitä huolimatta sotilaat eivät tottele, niin silloin syy on upseerien."

Sanottuaan tuon hän määräsi kahden komppanian päälliköt mestattaviksi. Silloin Wun kuningas, joka oli katsomassa tätä näytöstä katsomonsa huipulta; ja nähdessään suosikkijalkavaimojensa tulevan teloitetuiksi, niin hän oli hyvin huolissaan ja kiiruhti alas mukanaan seuraava viesti: "Olemme hyvin tyytyväisiä kenraalimme kykyyn käsitellä joukkoja. Jos menetämme nämä kaksi jalkavaimoa, niin lihamme ja juomamme menettävät makunsa. Toiveemme on, että heitä ei mestata."

Sun Zi vastasi: Kerran saatuaan kenraalinviran Hänen Majesteettinsa voimiin, niin on olemassa Hänen Majesteettinsa käskyjä, joita toimiessani tuossa virassa, en pysty hyväksymään."

Tuon jälkeen kaksi johtajaa mestattiin ja suoraan määrättiin seuraava pari johtajiksi heidän paikallensa. Kun tämä oli tehty, niin rumpu pärisi taas kerran harjoituksessa; ja tytöt menivät sen läpi kokonaisuudessaan kääntyen oikealle tai vasemmalle, marssien eteenpäin, kääntyen takaisin, asettuen polvet maahan tai seisoen täydellisellä tarkkuudella ja huolellisuudella päästämättä yhtään ääntä. Sitten Sun Zi lähetti sanansaattajan kuninkaalle mukanaan viesti: "Sotilaanne, Herra, ovat nyt asianmukaisesti harjoitettuja ja kurinalaisia, sekä valmiina Teidän Majesteettiinne tarkastukseen. Heidä voidaan nyt käyttää niin kuin Teidän Majesteettiinne haluaa; määrää heidät läpi tulen ja veden, niin he eivät niskuroi."

Mutta kuningas vastasi: "Käskekää kenraalia lopettamaan harjoittaminen ja palaamaan leiriin. Mitä meihin tulee, niin meillä ei ole mitään halua tarkistaa joukkoja."

Silloin Sun Zi sanoi: "Kuningas on vain mieltynyt sanoihin, eikä pysty muuttamaan niitä teoiksi."

Tämän jälkeen Helü näki, että Sun Zi tiesi miten käsitellä armeijaa ja lopulta nimitti hänet kenraaliksi. Lännessä hän löi Chun valtion ja pakotti tien auki Yingiin, sen pääkaupunkiin; pohjoisessa hän loi pelkoa Qin ja Jinin valtioihin, sekä hänen

Sun Zin Sotataito on luultavasti tunnetuin sodankäynnin klassikkoteos. Se on suomennettu jo ainakin kaksi kertaa aikaisemmin. Tämän käännöksen keskeinen kohta ei ole pelkästään kääntää Sotataitoa, vaan myös Lionel Gilesin kommentaari siihen. Giles kommentoi teosta itse, sekä hän käyttää 11 kuuluisaa kiinalaista historiallista kommentoijaa, jotka olivat niin menestyneitä sotilaita kuin lahjakkaita oppineita. Sun Zin Sotataidossa olisi hyvä kiinnittää huomiota myös siihen, miten myöhemmät kommentoijat ovat tulkinneet hänen sanomisiansa, jotta niitä pystyttäisiin ymmärtämään mahdollisimman oikein.

BoD

